

DE WATER

WATERBELEID EN -BEHEER IN UITVOERING, DECEMBER 2008, NUMMER 135

NIEUWS, ACHTERGRONDEN, MENINGEN

- 4** Nationaal Waterplan: een veilige en leefbare delta
- 7** Waterbeheerders krijgen er een discipline bij
- 12** Nederland doorstaat de waterproef
- 14** Ontwerp-stroomgebiedbeheerplannen de inspraak in

COLOFON

DE WATER is een uitgave van het Directoraat-Generaal Water van het ministerie van Verkeer en Waterstaat in samenwerking met de uitvoeringsorganisatie Nationaal Bestuursakkoord Water (IPO, VNG, Unie van Waterschappen en de ministeries van VenW, VROM en LNV). Het magazine geeft nieuws, achtergronden en meningen over het actuele waterbeleid en de uitvoering daarvan en bericht over activiteiten in het kader van

De in dit blad gepubliceerde meningen weerspiegelen niet noodzakelijkerwijs het beleid van de hierboven genoemde organisaties. Geheel of gedeeltelijk overnemen van artikelen uit De Water is toegestaan, mits met bronvermelding.

REDACTIE: Rob Bijnsdorp (BCP), Ine Bruijns (BCP), Henri Cormont (inZicht), Nancy Meijer (Netherlands Water Partnership), Marinka van Nielen-Kiezebrink (Waterdienst), Kees Poot (Waterdienst), Robert-Jan Schoonenboom (DGW), Wout Snijders (Deltares), Harm Oterdoom (Waterdienst), Wim van Wijk (BCP).

Aan dit nummer werkte mee Merlijn de Kuijer (BCP).

FOTOGRAFIE: inZicht, fotografie en advies, tenzij anders vermeld.

BASISONTWERP: Eindeloos, Den Haag.

DTP: Eurostaq, Amsterdam.

DRUK: Antilope, Lier (België).

REDACTIEADRES EN ABONNEMENTENADMINISTRATIE: Bijnsdorp Communicatie Projecten (BCP), postbus 194, 1000 AD Amsterdam. Telefoon: (020) 320 82 60, e-mail: info@bcp.nl.

De digitale versie van De Water is te vinden op www.waterkoers.nl en www.kaderrichtlijnwater.nl

ISSN: 0926-3462.

Dit magazine is gedrukt op chloorvrij papier.

Watercanon bestaat uit 25 vensters

Aan de hand van 25 vensters vertelt de watercanon de geschiedenis van het waterbeheer van Nederland. Elk venster is een verhaal met een thema opgebouwd uit een icoon, een moment in de geschiedenis en een plek. Bij ieder venster hoort ook een doorkijkje naar de toekomst. Op 16 december overhandigde Alfred van Hall, als voorzitter van de canoncommissie water, de canon aan staatssecretaris Tineke Huizinga. Zij stelde nóg een venster in het vooruitzicht.

Nederland heeft nu niet alleen een canon van de algemene geschiedenis, maar ook eentje die specifiek op de geschiedenis van het waterbeheer is toegesneden. Het oudste venster toont het veenlandschap rond Kamerik, omdat daar rond het jaar 1000 een begin is gemaakt met de ontginning van het veenmoeras waaruit grote delen van laag-Nederland toen bestonden. Het laatste venster toont de haven van Scheveningen, waar de nieuwe haring van 2008 aan land wordt gebracht. De haring is in dit venster het icoon voor de visserij en de Noordzee. Natuurlijk ontbreken de Afsluitdijk en de Oosterscheldekering niet, maar ook Andries Vierlingh met zijn beroemde verhandeling uit de 16e eeuw over hoe een dijk moet worden opgeworpen, heeft er een plaats in gekregen. De vensters zijn zo gekozen dat een bezoek aan de plek waar de gebeurtenis zich afspeelde, nog altijd mogelijk is. Ter plekke is er iets dat naar dat onderwerp verwijst.

Omdat de canon meer wil zijn dan een verwijzing naar het verleden, is er ook een doorkijkje naar de toekomst aan toegevoegd. Dit doorkijkje is de uitkomst van een prijsvraag onder jonge professionals, die in november onderling moesten uitmaken wie het beste toekomstbeeld van een venster wist te schetsen. Dit onder het motto: 'Wie de geschiedenis niet kent, is gedoemd haar te herhalen.'

Jeugd

In haar dankwoord gaf Huizinga aan dat de canon weliswaar voor iedere Nederlander is bedoeld, maar vooral voor de jeugd. 'De jeugd moet immers straks leven in dit waterland. Het is van groot belang dat zij betrokken raakt bij het waterbeheer.' De canon zal bij diverse communicatie- en educatieprojecten worden ingezet.

Na de canon in ontvangst te hebben genomen, lanceerde Huizinga een tweede prijsvraag, deze keer voor de jeugd. Middelbare scholieren kunnen aan de slag gaan met het ontwerpen van een extra venster waarin zij een toekomstscenario schetsen voor het waterbeheer van een plek ergens in Nederland.

MEER INFORMATIE:

Ministerie van Verkeer en Waterstaat, DG Water,
Reina Kuiper, reina.kuiper@minvenw.nl of
Saskia Ras, saskia.ras@minvenw.nl

FOTO VOORPAGINA: ZANDZAKKEN VULLEN TIJDENS DE NATIONALE OVERSTROMINGSOEFENING WATERPROEF IN DE EERSTE WEEK VAN NOVEMBER. ZIE PAGINA 12.

DE WATER, JE KUNT NIET ZONDER

Mail voor een gratis abonnement:
info@bcp.nl

Glashelder water door samenwerking in de glastuinbouw

Samenwerking van alle betrokken partijen maakt een duurzame aanpak van het watervraagstuk in de glastuinbouw mogelijk. Dat was de boodschap tijdens het symposium 'glashelder water' op de nieuwe glastuinbouwlocatie Agriport A7 in Noord-Holland.

Al in de planvorming van Agriport A7 is nagedacht over de relatie tussen inrichting van het gebied en zaken als peilbeheer, waterberging en kwaliteit van gietwater. Dit heeft geleid tot optimale benutting van de mogelijkheden, zoals ondergrondse hemelwateropslag en voldoende vervangend water. Een zorgvuldige afstemming met bijvoorbeeld waterschappen, provincies en gemeentes is daarbij cruciaal. Projectontwikkelaar Robert Kielstra: 'Elk gebied is specifiek, maar door vroegtijdig het watervraagstuk bij de kop te

pakken, kun je tot een optimale inrichting komen.'

Ook op bedrijfsniveau zijn mogelijkheden voor duurzaam waterbeheer. Tuinder Frank van Kleef: 'Goed en schoon uitgangswater is uitermate belangrijk voor ons als glastuinders. Al het ingangswater wordt ontsmet en gevitalseerd. Zuinige filters vereisen veel minder terugspoelwater. Het bedrijf heeft 100 procent regenwateropvang. Daarnaast zorgen de ondergrondse waterberging en bronwater voor voldoende back-up.'

Uit de discussie bleek dat een actievere rol van waterschappen en gemeentes in de planfase gewenst is, maar ook dat waterschappen graag eerder benaderd willen worden door initiatiefnemers. Wilbert van Zeventer van het ministerie van Verkeer en Waterstaat constateerde in zijn afsluiting dat bij Agriport

A7 de initiatiefnemers al direct het hoogheemraadschap hadden benaderd. 'Dit is een mooi voorbeeld van een goede gezamenlijke aanpak voor de inrichting van nieuwe glastuinbouwgebieden. Het is nodig prikkels voor de koplopers te creëren en een bezemwagen voor de achterblijvers in te stellen.' De organisatie van het symposium was in handen van CLM, in samenwerking met Stichting Natuur en Milieu en Agriport A7, met ondersteuning van het ministerie van Verkeer en Waterstaat.

MEER INFORMATIE:

CLM, Peter Leendertse,

pele@clm.nl,

www.clm.nl

Ministerie van Verkeer en Waterstaat,

Lucas van de Winckel,

Lucas.vande.Winckel@minvenw.nl

Waterschap test nieuw 'wapen' tegen blauwalgen in vijvers

In twee vijvers in Nuenen en Best drijven bakken met riet die de komende zomer een uitbraak van blauwalgen moeten voorkomen. Waterschap De Dommel voert samen met het bedrijf Bright Water Company een proef uit met deze drijvende filters met moerasplanten.

De afgelopen jaren kreeg het waterschap regelmatig met uitbraken van blauwalgen te maken. 'Alleen de afgelopen zomer weer minder, omdat we geen lange periode van aanhoudend warm weer hebben gehad', zegt Pui Mee Chan, adviseur Watersystemen bij waterschap De Dommel. 'Juist deze zomer kregen we het verzoek van Bright Water Company of ze in ons beheersgebied hun vinding mochten testen. En daar hebben we ja op gezegd.'

Die vinding bestaat uit een bak ter grootte van acht vierkante meter waarin riet is geplant. 'Maar het is niet alleen het riet dat de voedingsstoffen opneemt waar de algen van leven', vervolgt Chan. 'Ook het substraat draagt daaraan bij. Ik mag echter niet zeggen hoe, want er is patent aangevraagd op de vinding.'

FOTO: WATERSCHAP DE DOMMEL

Rond 1 november zijn de bakken in de twee vijvers afgemeerd. 'De komende zomer zullen we meten wat hun effect is. Elke twee weken meten we de concentraties voedingsstoffen en tellen we letterlijk het aantal algen. De proef is voor ons geslaagd als we beduidend minder algen hebben.'

MEER INFORMATIE:

Waterschap De Dommel, pchan@dommel.nl

Limburgers kunnen hoog water checken

Inwoners van Noord- en Midden Limburg kunnen met behulp van hun postcode op internet opzoeken wat hen te wachten staat bij bepaalde hoge waterstanden van de Maas. Daarvoor heeft waterschap Peel en Maasvallei de Hoogwatercheck in het leven geroepen.

Wonen aan de Maas is mooi, maar heeft ook een schaduwkant. De rivier wil nog wel eens buiten haar oevers treden. Vooral de overstromingen van 1993 en 1995 staan veel Limburgers nog in het geheugen gegrift. Sindsdien zijn het

waterschap en Rijkswaterstaat druk in de weer om de Maas veiliger te maken, met nieuwe hoogwatergeulen en dijken. De kans dat er nog een overstroming met ernstige gevolgen optreedt, is daardoor een stuk kleiner, maar nooit helemaal uit te sluiten. Daarom heeft het waterschap een hoogwatercheck ontworpen, aan de hand waarvan bewoners eenvoudig kunnen uitzoeken of hun woning of bedrijf wordt beschermd door dijken en wat er gebeurt bij verschillende hoge afvoeren van de Maas. Daarbij hebben zij de keuze uit een paar mogelijkheden.

Hoe hoog komt het water als de Maas meer dan 2.865 m³ per seconde afvoert, een situatie die eens in de 50 jaar voorkomt? En hoe hoog als meer dan 4.000 m³ per seconde een weg zoekt naar zee, een extreme situatie die zich maar eens in de 1250 jaar voordoet?

MEER INFORMATIE:

Waterschap Peel en Maasvallei,

info@wpm.nl

www.wpm.nl/veiligedijken

Nationaal Waterplan:

Een veilige en leefbare delta, nu en in de toekomst

Het concept-Nationaal Waterplan is net van de persen gerold. De opvolger van de Vierde Nota waterhuishouding geeft de visie van het kabinet op het waterbeheer en de vertaling daarvan in maatregelen voor de periode vanaf nu tot 2015. Ook is het een eerste uitwerking van het advies van de Deltacommissie. Het plan is het resultaat van een jaar lang werken onder hoge druk, in samenspraak met veel partijen. De koers is uitgestippeld, het plan gaat nu de inspraak in.

Met het Nationaal Waterplan geeft het rijk aan op welke plaatsen de komende jaren maatregelen worden genomen om het water schoner, veiliger en mooier te maken. 'Ons doel is een veilige en leefbare delta, zowel nu als in de toekomst', zegt Jos van Dalen, projectleider Nationaal Waterplan bij het Directoraat-Generaal Water. 'Het sterke van dit plan is dat er nadrukkelijk naar de lange termijn is gekeken. Net zoals de Deltacommissie heeft gedaan. Dat is een belangrijk verschil met de vierde Nota waterhuishouding uit 1998. Door streefbeelden te schetsen, geeft het kabinet een richting aan die anticipeert op mogelijke ontwikkelingen. Die beelden zijn niet bedoeld als blauwdruk, maar zijn richtinggevend en dienen ter inspiratie.' De maatregelen die in het plan zijn opgenomen, zijn voor een deel al in gang gezet. Denk aan het programma om de dijken te versterken en aan de projecten om de rivieren meer ruimte te geven. Die gaan volop door. Door de uitvoering van de stroomgebiedbeheerplannen zal de waterkwaliteit verder verbeteren.

'Dit Nationaal Waterplan is de uitwerking van de Watervisie van het kabinet, maar ook de eerste uitwerking van het advies van de Deltacommissie', vertelt Van Dalen. 'Met het oog op vaker voorkomende droogte vanwege klimaat-

verandering wordt bijvoorbeeld een verkenning gestart naar de zoetwatervoorziening, opdat we daar tot in lengte van jaren slim mee zullen omgaan. De mogelijke gevolgen van door "Veerman" voorgestelde maatregelen voor de huidige programma's voor waterveiligheid worden komend jaar in een quick scan in beeld gebracht. We willen natuurlijk voorkomen dat we nu investeringen doen die al snel weer ongedaan moeten worden gemaakt. Het Deltaprogramma dat de komende jaren wordt ingevuld, werkt de aanbevelingen van de Deltacommissie meer specifiek uit.'

Onder druk wordt alles vloeibaar

'We wisten dat er een opvolger moest komen voor de vierde Nota waterhuishouding', zegt Van Dalen. 'Onder het vorige kabinet was daar echter weinig animo voor. Toen staatssecretaris Huizinga aantrad, wilde zij eerst een Watervisie maken die gericht was op samenhang in het beleid. Toen die er in september 2007 lag, zijn we gestart met de voorbereiding van het Nationaal Waterplan. In februari zijn we met een breed samengesteld projectteam pas echt goed aan de slag gegaan. Dat was laat, want de Kaderrichtlijn Water dwong ons voor 22 december klaar te zijn met de stroomgebiedbeheerplannen en dus ook met het overkoe-

pelende beleid. Maar dit had ook voordelen. Onder druk wordt alles vloeibaar, is immers het gezegde.' Het projectteam bestond uit vertegenwoordigers van VROM, LNV en VenW, de Unie van Waterschappen en het IPO. Met de VNG werden nauwe contacten onderhouden. Van Dalen: 'Daarmee hadden we de belangrijkste partners aan tafel en dat hielp enorm in de onderlinge communicatie. We richtten onze aandacht vooral op de wateropgave, het toekomstbeeld, de te maken beleidskeuzes en een pakket aan maatregelen.' Hij noemt het een groot voordeel dat inmiddels ook de Deltacommissie was benoemd die parallel aan het waterplanteam werkte aan een gezaghebbend advies. Ook had het team profijt van andere al langer lopende processen, zoals Waterveiligheid 21^e eeuw, de vier stroomgebiedbeheerplannen en de ontwikkeling van beleidsplannen voor de Noordzee en het IJsselmeer. 'Het was de kunst om een samenhangend verhaal te maken en dat is misschien wel juist door deze tijdsdruk gekukt', concludeert Van Dalen.

Lastige punten

'Vooral de uitkomst van het werk van de Deltacommissie maakte het voor ons spannend en ook de reactie die het kabinet daarop zou geven', gaat Van Dalen verder. 'Daarbij ging het om belangrijke keuzes. Dat de reactie op het advies positief was en dat er breed draagvlak was voor het urgentiegevoel van Veerman, kwam ons proces ten goede. Wat niet wegneemt dat er volop discussie was over hoe we ermee moesten omgaan. Er zit maar zo weinig tijd tussen de kabinetsreactie op het advies van de Deltacommissie en dit ontwerp-Nationaal Waterplan. Daarom was het nodig aan te kondigen dat de uitwerking van het advies plaatsvindt in 2009 en dat ook in die tijd een Deltawet

wordt opgesteld. Ik hoop dat we eind 2009 meer weten over de inhoud van de Deltawet en het Deltaprogramma. Die kunnen dan een plaats krijgen in het definitieve waterplan. Een ander punt dat moeilijk lag, was de wens tot versterking van de watertoets. Iedereen was het met de strekking daarvan wel eens, maar over de manier waarop – juridisch dan wel anders – werd verschillend gedacht. Uiteindelijk is voor een niet-juridische oplossing gekozen waar de overheden zich in kunnen vinden. Nieuw was dat het Nationaal Waterplan ook een structuurvisie is. 'Anders dan bij de vierde Nota waterhuishouding is dit voor het eerst ook een ruimtelijk plan', licht Van Dalen toe. 'Het heeft lang geduurd voor we eruit waren hoe we hierover duidelijkheid konden geven. Voor ons als watermensen was het lastig om dit goed te krijgen. We hebben veel gehad aan de hulp van het Directoraat-Generaal Ruimte van VROM, het IPO en de VNG. Uiteindelijk zijn nu per gebied, ook op een kaart, de ruimtelijke aspecten aangegeven.'

Gebiedsgericht aan de slag

Uitgangspunt voor het Nationaal Waterplan is het adagium 'meebewegen met natuurlijke processen waar het kan, weerstand bieden waar het moet en kansen voor welvaart en welzijn benutten'. Van Dalen: 'Het past bij uitstek in de Nederlandse traditie om met water welvaart en welzijn te vergroten. Het kabinet wil bij de uitvoering van het plan de samenwerking tussen overheden en met de markt versterken. Dit komt het tempo van realisatie en de toepassing van innovatieve oplossingen ten goede.' Hij merkt op dat er sterke nadruk ligt op de manier van werken: 'Het gaat erom dat we vooral gebiedsgericht invulling geven aan het waterbeheer. Gebiedsgericht maatwerk is dé

Hoofdpunten Nationaal Waterplan

Samen werken aan realisatie

- In 2009 ontwerp-Deltawet gereed
- Vergroten mogelijkheden gebiedsontwikkeling
- Versterking watertoetsproces
- Uitvoeren kennis- en innovatieagenda
- Vergroten waterbewustzijn

Waterveiligheid

- Voorkomen overstromingen blijft het belangrijkste uitgangspunt
- Beperk gevolgen door duurzame inrichting gebied
- Goed voorbereid op een eventuele ramp
- Nieuwe veiligheidsnormen in 2011 op basis van overstromingskansen
- Toetsing aan verwachte, toekomstige waterhoogten
- Ontwikkelen risicozonering kwetsbare objecten

Duurzame zoetwatervoorziening

- Besluit waterverdeling en bestrijding verzilting in 2015
- Rol IJsselmeer als zoetwaterreservoir vergroten
- Vasthouden, bergen en zuiniger omgaan met water

Schoner en natuurlijker

- Stroomgebiedbeheerplannen voor 2009-2015
- Aanpak bij de bron
- Natuurlijker inrichten watersysteem

Waterbeleid in gebieden

- Kustfundament, meegroeien met zeespiegelstijging
- Kustuitbreiding naar zee verkennen
- Doorgaan met Ruimte voor de Rivier en Maaswerken
- Onderzoek afsluitbare hoogwaterkeringen Rijnmond
- Waterafvoer via IJsselmeer blijven spuien
- IJsselmeer stijgt mee met zeespiegel, Markermeer en IJmeer niet
- Getijdendynamiek in Zuidwestelijke Delta terugbrengen
- Beekdalsysteem en sponswerking landschap versterken
- Op Noordzee keuzes maken voor zandwinning, duurzame (wind)energie en natuur

Solidair met vier delta's in de wereld

- Actieve en langjarige samenwerking voor veiligheid en schoon water in deltagebieden

ILLUSTRATIE: NATIONAAL WATERPLAN
EEN STREEFBEELD VAN DE KUST

aanpak voor de toekomst. Met alle partijen die het raakt moeten we binnen de gegeven randvoorwaarden nagaan hoe we tot optimale oplossingen kunnen komen voor de wateropgave. Integraal en samen met maatschappelijke organisaties en bewoners. De manier van werken zoals die bij Ruimte voor de Rivier en ook bij het maken van de stroomgebiedbeheerplannen gemeengoed is geworden, moeten we in het waterbeleid breed doortrekken. In het Nationaal Waterplan hebben we, geïnspireerd door het Waterplan Rotterdam, verschillende goede praktijkvoorbeelden opgenomen.'

Het concept-Nationaal Waterplan en de onderliggende beleidsnota's Waterveiligheid, Noordzee en IJsselmeer

gaan nu de inspraak in. Samen met de stroomgebiedbeheerplannen voor Eems, Schelde, Maas en Rijn en het Beheer- en Ontwikkelplan voor de Rijkswateren. Van Dalen: 'Bij het schrijven van het Waterplan is al veel gesproken met overheden, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties, maar er was onvoldoende tijd om de burgers er goed bij te betrekken. Omdat de maatregelen zich uitstrekken tot in de haarvaten van het watersysteem, willen we in het komend half jaar graag ook met hen in gesprek komen. Bijvoorbeeld op informatieavonden die met de openbare inspraakbijeenkomsten worden gecombineerd.'

KP

MEER INFORMATIE:

Ministerie van Verkeer en Waterstaat,
DG Water, Jos van Dalen,
tel. (070) 351 89 73,
jos.van.dalen@minvenw.nl

**VOOR INFORMATIE OVER BIJENKOMSTEN EN DE INSpraak OP
HET NATIONAAL WATERPLAN EN DAARMEE SAMENHANGENDE
ANDERE PLANNEN:**

www.nationaalwaterplan.nl
www.inspraakpunt.nl

MEER NIEUWS

Baggerdepot in Hollandsch Diep is af

Het baggerspeciedepot in het Hollandsch Diep is in gebruik. De komende decennia kan er ruim 10 miljoen kuub vervuild slib worden opgeslagen, op zo'n manier dat de vervuiling geen bedreiging meer vormt voor het milieu. Naar verwachting zal het langer duren voordat het depot vol is dan de twintig jaar die in de planstudie als termijn werd genoemd.

Pal voor de insteekhaven van het industrieterrein van Moerdijk ligt sinds kort een langgerekt eiland waarvan het grootste deel nog uit water bestaat. Dat is het eigenlijke depot waarin de komende decennia het slib wordt gestort. Aan de westkant van dit met een ringdijk omgeven depot zijn de steigers voor de baggerboten, de opslagruimte en de zandscheidingsbekkens te vinden. Het slib wordt door dikke leidingbuizen direct of via de zandscheidingsbekkens in het depot gestort; vrachtwagens rijden er niet rond.

De specie zal voor het grootste deel uit de directe omgeving van het depot komen – het Haringvliet, het Hollandsch Diep, de Nieuwe Merwede en de Biesbosch – om de transportkosten zo laag mogelijk te houden. Er ligt in dit 'bezinkputje' van Rijn en Maas voldoende vervuild slib, maar toch zal er niet zo snel vervuilde specie worden aangevoerd als bij de planvorming en start van de aanleg van het depot werd gedacht. Volgens nieuwe inzichten is het niet nodig overal te saneren, maar is het soms beter om micro-organismen hun gang te laten gaan. Die

breken de schadelijke stoffen langzaam, maar op natuurlijke wijze af. Ook wordt er vaker voor gekozen om de vervuilde bodem niet af te graven, maar deze af te dekken met een schone laag. Op sommige plaatsen gebeurt dit vanzelf, omdat de Rijn nu schoner slib aanvoert en afzet dan in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw.

Het depot draagt bovendien bij aan het bereiken van de KRW-doelstellingen. Niet alleen omdat de waterkwaliteit erdoor verbetert, maar ook omdat een nabij gelegen natuurgebiedje, de Sassenplaat, is vergroot. De schone specie die vrijkwam bij de aanleg van het depot is tegen deze plaat aangestort, zodat er een groter intergetijdengebied is ontstaan.

MEER INFORMATIE:

Rijkswaterstaat Zuid-Holland, Lars Teulings, tel. (010) 402 62 00

FOTO: RIJKSWATERSTAAT ZUID-HOLLAND

BEDRIJVENTERREIN OOSTFLAKKEE

Watertoetsproces nieuwe stijl:

Waterbeheerders krijgen er een discipline bij

Waterbeheerders moeten zich al in een vroeg stadium intensief 'bemoeien' met de ontwikkeling van ruimtelijke plannen en besluiten. Alleen zo zijn ze in staat om waterbelangen op een goede manier opgenomen te krijgen in een bestemmingsplan of een provinciale of gemeentelijke structuurvisie. Sinds in juli van dit jaar de nieuwe Wet ruimtelijke ordening van kracht werd, is ook in de formele procedure van het watertoetsproces de inbreng van de waterbeheerder veranderd van 'beoordelen' naar 'mee-sturen'.

Niet alleen vanwege het vlotte verloop, maar ook voor de kwaliteit van het watertoetsproces, is het goed als waterbeheerders en medewerkers van gemeentes elkaar kennen en bij elkaar aan tafel zitten. Vindt een dergelijk overleg regelmatig plaats, dan opent dat voor de waterbeheerder de weg om al in de ideefase van een ruimtelijk plan mee te denken. Samen kunnen ze dan waterbelangen of verwachte ontwikkelingen in het waterbeleid omzetten in een visie, het liefst compleet met kaartbeelden. Met zo'n strategische aanpak reageert de waterbeheerder niet meer alleen op initiatieven voor ruimtelijke plannen, hij neemt deel aan het planproces.

Vaste contactpersonen

Regelmatig heeft waterschap Hollandse Delta met alle 22 gemeentes in haar beheergebied een vast overleg over alle bouwplannen. Vaste contactpersonen garanderen dat de gemeentes bij hun planvorming altijd bij de juiste persoon van het waterschap terecht komen. 'Zo proberen we gemeentes zoveel mogelijk van dienst te zijn en kunnen wij snel reageren,' zegt Cees Jongejan, beleidsadviseur bij Hollandse Delta. Voor de gemeentes maakt Hollandse Delta brochures waarin de te nemen stappen op het gebied van waterbeheer bij ruimtelijke plannen zijn beschreven. Voor de eigen medewerkers die zijn betrokken bij de watertoets heeft Hollandse Delta een procesbeschrijving gemaakt. Zowel de gemeente als het waterschap plukt de vruchten

van de samenwerking, zo bleek bijvoorbeeld uit de ontwikkeling van een bedrijventerrein in Oostflakkee. 'Dit terrein lag in een gebied waar het watersysteem niet voldeed aan de normen uit het Nationaal Bestuursakkoord Water. Het waterschap en de gemeente zijn toen in overleg gegaan. We hebben op en rond het terrein een watersysteem ontworpen, waarmee we zowel onze wateropgave konden realiseren als de aanleg van het bedrijventerrein konden compenseren. Meer verharding en bebouwing vroeg immers om extra waterberging,' zegt Jongejan.

Watertoetsloketten

Ook waterschap Roer en Overmaas werkt met vaste contactpersonen en reguliere overleggen. Maar het waterschap doet méér om goed contact met de gemeentes te onderhouden. Beide Limburgse waterschappen, Roer en Overmaas en Peel en Maasvallei, hebben sinds juni 2004 ieder een eigen watertoetsloket. Erik Theunissen van Roer en Overmaas: 'Het voordeel ervan is dat we nieuwe ruimtelijke plannen hier centraal ontvangen.' Uit een onderzoek dat Roer en Overmaas begin 2008 heeft uitgevoerd, blijkt dat het loket goed functioneert. De adviesbureaus en gemeentes waarderen de service van het loket.

Twee problemen tegelijk opgelost

Omdat Limburg door zijn hoogteverschillen een wat andere waterhuishouding heeft dan de rest van Nederland, heeft de

Wat is de watertoets?

Als in Nederland ergens iets wordt gebouwd of aangelegd, wordt rekening gehouden met de waterhuishouding in de omgeving. Dit is afgesproken in het Nationaal Bestuursakkoord Water en wettelijk verplicht. Al enkele jaren hanteren waterbeheerders de 'watertoets' om het belang van een goed watersysteem te kunnen laten meewegen bij ruimtelijke ontwikkelingen. De waterbeheerder bekijkt de gevolgen van bijvoorbeeld een wijziging in het bestemmingsplan en geeft de gemeente een wateradvies. Tot voor kort konden provincies bestemmingsplannen goed- of afkeuren. Als een planontwikkelaar – vaak de gemeente – zich niet aan het advies van het waterschap had gehouden, kon altijd nog de provincie worden ingeschakeld om dat recht te zetten. Sinds in juli 2008 de nieuwe Wet ruimtelijke ordening (Wro) van kracht is geworden, beoordeelt de provincie geen bestemmingsplannen meer en is dus ook het provinciale vangnet in het watertoetsproces verdwenen. Dit betekent dat waterbeheerders er zelf voor moeten zorgen dat de waterbelangen worden verankerd in de processtappen van een ruimtelijk plan.

provincie Limburg in samenwerking met de waterbeheerders een eigen variant van de landelijke Handreiking watertoets opgesteld, de provinciale nota Plaats voor water. Deze handreiking verschilt ook van de landelijke door de nadruk op de samenwerking tussen waterbeheerders onderling. Theunissen: 'We stellen als waterschappen samen met de provincie een advies op, dat we vervolgens inhoudelijk afstemmen met Rijkswaterstaat Limburg. Dit is uniek in Nederland. Het scheelt veel werk bij de gemeentes, omdat ze maar met één advies rekening hoeven te houden.'

Nieuwe manier van werken

Verwachten de waterschappen naar aanleiding van de nieuwe Wro nog veranderingen in hun manier van werken of valt er niet veel meer te verbeteren? Jongejan: 'Echt veel zal er niet veranderen. Natuurlijk was de provinciale goedkeuring van bestemmingsplannen voor ons een handig instrument, al maakten we er weinig gebruik van. Nu deze goedkeuring is vervallen, is er alleen maar extra reden om zelf initiatief te nemen in het overleg.' Theunissen verwacht wél enige veranderingen. 'Ruimtelijke plannen moeten in de nieuwe Wro digitaal worden opgesteld en uitgewisseld. Ook daarom moeten we al in een vroeg stadium de waterbelangen kenbaar maken aan de planopstellers, anders kan de informatie niet worden verwerkt. Het kan geen kwaad om daar bij ons nóg beter mee om te gaan. Zo is nog flink wat winst te boeken in de communicatie tussen medewerkers ruimtelijke ordening en waterbeheerders. Wij waterbeheerders zijn vaak echte technenuten. In onze wateradviezen staan soms dingen over het watersysteem en het waterbeheer, die nog een vertaalslag nodig hebben om door de andere partij te kunnen worden begrepen. Ik denk aan de verwerking van

informatie in bijvoorbeeld plankarten en tekeningen. We spitsen de oorspronkelijke informatie toe op wat kan worden geregeld in het bestemmingsplan.'

Creatieve oplossingen

Een ander voordeel van samenwerken in een vroeg stadium is dat er meer kans is op het vinden van creatieve oplossingen. Jongejan: 'Er zijn veel verschillende manieren mogelijk om water te bergen. Te vaak wordt alleen aan open water gedacht. Meestal is dat ook een goede oplossing, maar er zijn gebieden waar dat niet kan. Alternatieve oplossingen zijn bijvoorbeeld de groene daken waar Rotterdam nu mee bezig is, daken met begroeiing die water kan vasthouden. Of de waterpleinen, ook in Rotterdam. Dat zijn pleinen die bij hevige regenval tijdelijk onder water komen te staan. Ook sportvelden en parken zouden we op die manier kunnen gebruiken.'

Houdbaarheidsdatum

Intensieve samenwerking tussen gemeente en waterschap kan ook een oplossing zijn voor gevallen waarin de houdbaarheidsdatum van een advies dreigt te worden overschreden. Jongejan: 'Het komt voor dat we een wateradvies geven voor een plan dat pas één of twee jaar later ter inzage ligt. Dan kan het gebeuren dat het advies niet meer actueel is, bijvoorbeeld door een verandering in de waterhuishouding of door voortschrijdend inzicht. Dergelijke zaken worden ondervangen als je periodiek overleg hebt.'

Meer dan formele instrumenten

Hoe kunnen andere waterschappen leren van de ervaringen van Hollandse Delta en Roer en Overmaas? Jongejan: 'Voor gemeentes is het watertoetsproces vaak alleen maar lastig zolang ze het louter zien als een verplichte procedure. Behalve met water moeten ze immers met nog veel andere onderwerpen rekening houden. Maar als je als waterschap laat merken dat je écht wilt meedenken en moeite doet om waterbelangen te vertalen in ruimtelijke oplossingen, dan krijgt het watertoetsproces meer waarde. Zet als waterschap niet te zeer in op formele instrumenten. Zoek zelf de samenwerking in een zo vroeg mogelijk stadium, liefst via reguliere momenten van overleg. Wacht niet te veel af en nodig jezelf desnoods gewoon uit.' Ook Theunissen wijst op het persoonlijke contact: 'Het allerbelangrijkste vind ik dat het watertoetsproces mensenwerk is en blijft. Je kan wel allerlei toeters en bellen verzinnen en alles willen digitaliseren en verplichten, maar het onderhouden van contacten, het regelmatig overleg plegen tussen de verschillende partijen, werkt uiteindelijk het beste.'

MdK

MEER INFORMATIE:

waterschap Hollandse Delta,

Cees Jongejan, C.Jongejan@wshd.nl

waterschap Roer en Overmaas,

Erik Theunissen, E.Theunissen@overmaas.nl

Nieuw kiessysteem waterschappen beter voor dialoog en draagvlak

Toelichting:

De entree van politieke partijen en andere groeperingen met lijsttrekkers en waterprogramma's verlevendigt eindelijk het debat over het beleid van de waterschappen. Bovendien wordt het meer in de openbaarheid gevoerd. Jelle Leenes, bestuurslid van de Nederlandse Waterbond, hoopt op discussies over de doelmatigheid van de waterschappen en over de tarieven. Hij licht toe: 'Het recht op droge voeten is een basisrecht. Dat recht mag best iets kosten, maar dan wel voor iedereen evenveel. Waarom zouden burgers in dunbevolkte gebieden meer waterschapsbelasting moeten betalen voor veilige dijken dan bewoners van de randstad? Over dit soort zaken moeten de discussies ook gaan, dan is de politisering van de waterschappen geslaagd', aldus Leenes.

ANDRÉ KROUWEL
UNIVERSITAIR DOCENT POLITICOLOGIE

'Waak voor monisme'

Met het tweede deel van de stelling ben ik het eens, maar voor de dialoog is het nieuwe systeem eerder slechter. Want uit politologisch onderzoek weten we dat regerende partijen de rijen sluiten en dat is bepaald niet bevorderlijk voor een open debat. Daarom doen de winnende partijen er verstandig aan om geen allesomvattend coalitieakkoord te sluiten, want dat leidt tot monisme. Beter is het als ze een klein raamakkoord sluiten; dat biedt de oppositie de kans ook haar kennis in het debat in te brengen. Dan draagvlak. Op dat punt kan ik met de stelling instemmen, want het is duidelijk dat je in dit nieuwe stelsel een meerderheid moet zien te verwerven, wil je een besluit erdoor krijgen. Een laatste opmerking heeft zijdelings met draagvlak te maken: hebben de waterschappen wel nagedacht over het tijdstip van hun verkiezingen? Nu de verkiezingscampagnes samenvielen met de presidentsverkiezingen in Amerika, sneeuwden ze toch helemaal onder?!

STELLING

BART SCHULTZ
HOOGLEERAAR LAND AND WATER
DEVELOPMENT UNESCO-IHE,
TOP-ADVISEUR RIJKSWATERSTAAT

Het is eeuwenlang zonder politieke partijen gelukt

Onze waterschappen bestaan sinds de 13e eeuw en zijn van vitaal belang voor het voortbestaan van ons land. Zij hebben door de eeuwen heen een metamorfose doorgemaakt en zijn door fusies teruggebracht van 3.500 naar 27. Daarbij zijn hun taken toegenomen, vooral door toevoeging van het waterkwaliteitsbeheer. De praktische zorg voor ons waterbeheer en de veiligheid op lokaal niveau is altijd hun taak en kracht geweest. Het zijn dus uitvoerings- en beheersorganisaties en geen politieke discussieclubs. Het is in Nederland volledig bekend welke uitvoerings- en beheersmaatregelen er nodig zijn om

waterkwantiteit, waterkwaliteit en veiligheid op peil te houden en te verbeteren. Waterschappen moeten hiervoor jaarlijks begrotingen opstellen en die ter toetsing aan de provincie voorleggen. Worden ze het niet eens, dan beslist de minister van Verkeer en Waterstaat. Komt ook die er niet uit, dan de rechter. Binnen het waterschap moet de dialoog er zich dus vooral op richten hoe de kosten over de ingelanden worden verdeeld. Ik vraag mij sterk af of je daarvoor de politieke partijen nodig hebt, terwijl het acht eeuwen lang toch behoorlijk goed zonder hen is gelukt. Ik plaats dus grote vraagtekens bij de stelling.

ANNEMARIE MOONS
GEDEPUTEERDE ECONOMIE, DUUR-
ZAAMHEID EN WATERVEILIGHEID
PROVINCIE NOORD-BRABANT

Solidariteit is opvallend onderwerp

De discussie binnen de waterschappen over politieke issues zal wellicht scherper worden gevoerd. Bovendien zullen partijen worden afgerekend op hun verkiezingsprogramma's. Belastingen, tarieven en dergelijke zijn onderwerpen die de burger rechtstreeks raken. Dit maakt ze concreet en belangrijk. Solidariteit voor iedereen is dus ook voor politici een in het oog springend onderwerp. Daarbij mag je dit onderwerp wat mij betreft wel breder trekken dan alleen veilige dijken. Want wat te denken van de ongelijke lasten ten gevolge van de Kaderrichtlijn Water?

ARIKE TOMSON
SECRETARIS-DIRECTEUR WATERSCHAP
NOORDERZIJLVEST

'Meer lawaai' is goed

Het is goed dat er meer 'lawaai' wordt gemaakt rondom de waterschappen. De rol en positie van de waterschappen in het democratisch bestel is de meeste burgers volkomen onbekend. Wel vindt de goegemeente het de normaalste zaak van de wereld dat de veiligheid en de waterhuishouding op orde zijn. Volkomen terecht overigens. Maar dat op orde zijn kan er vanuit de verschillende perspectieven – de belangen – nog heel anders uitzien. Het is grote winst, dat nu de mogelijkheid bestaat deze schakering aan perspectieven in de besturen

een duidelijk hoorbare stem – in de vorm van fracties – te geven. Nog steeds is binnen de waterschappen voelbaar hoeveel belang vooral de boeren hechten aan de taak van het waterschap. Zij hebben zich goed georganiseerd. Andere groepen in de samenleving nemen daaraan een voorbeeld en zijn zich bewust geworden van hun belangen in het waterschap. Zij eisen via deze verkiezingen ook een plek op. Dat zal de rol die het waterschap kan spelen in het maatschappelijk bestel ten goede komen.

Gietwaterfabriek zuivert water kassen

Bleiswijk heeft de primeur. In deze tuinbouwgemeente in de buurt van Rotterdam komt de eerste gietwaterfabriek van Nederland te staan. Kassen in de omgeving laten hun afvalwater in deze 'fabriek' zuiveren en stoppen met het oppompen van water uit watervoerende pakketten in de ondergrond.

In september zette gedeputeerde Lenie Dwarshuis van de provincie Zuid-Holland samen met tal van anderen haar handtekening onder de intentieovereenkomst AquaReUse. Daarin verklaren overheden en bedrijfsleven dat zij voor een 85 ha groot glastuinbouwgebied in de Overbuurtse Polder te Bleiswijk een bijzonder waterketenproject gaan opzetten. 'Het project is erop gericht de waterketen te sluiten', legt Freddy Dekkers, een van de Mannen van de WIT, uit. (WIT staat voor Watertechnologie

Innovatieteam, een onderdeel van het innovatieprogramma watertechnologie. Iedereen die verder wil komen met veelbelovende technologie kan er terecht. De Mannen van de WIT zijn thuis zijn in technologie en commercie. Zij beantwoorden vragen, bieden begeleiding en wijzen de weg naar mensen en middelen, mogelijkheden en markten – red.) 'Veel tuinders pompen bijvoorbeeld hun water op uit de diepte en lozen hun afvalwater op de sloot. Beide methodes zullen na de ingebruikname van de fabriek worden beëindigd.'

Riet

De fabriek bestaat uit een kelder waar al het afvalwater wordt opgeslagen, een helofytenfilter waar het afvalwater doorheen wordt geleid en een membraanfilter dat de zouten uit het afvalwater zuivert. Dekkers: 'Water dat de

kassen verlaat, bevat organische verontreinigingen, zoals fosfaat, en een klein beetje zout. De organische stoffen blijven in het helofytenfilter achter, het zout in het membraanfilter. Daarna is het water schoon genoeg om te worden teruggeleid naar de kassen.'

Aan de rietzoden in het helofytenfilter worden ijzerzouten toegevoegd om het fosfaat te kunnen binden. 'Na verloop van een jaar of dertig zijn die verzadigd en wordt het riet te vervangen. Dat kan dan aan dakdekkers worden geleverd.' De kosten van het project zijn geraamd op 1,2 miljoen euro, waaraan het ministerie van LNV heeft bijgedragen met een subsidie uit het Fonds Economische Structuurversterking.

MEER INFORMATIE:

Watertechnologie Innovatieteam, Freddy Dekkers, tel. 06 13 97 00 06

Aequator propageert waterhouderij

Naar analogie van de dierhouderij zou in het landelijk gebied een waterhouderij kunnen ontstaan. In deze gezamenlijke onderneming kunnen boeren, ondernemers, grondeigenaren, gemeentes, waterschappen en bewoners het water opslaan en beheren dat hun gebied nodig heeft in tijden dat er weinig neerslag valt. Met het water kunnen vis en algen worden geteeld. Ook kan er riet op worden verbouwd dat dient als natuurlijke zuiveraar van het water en later als biobrandstof. Het gezuiverde water wordt geleverd aan industrieën in de buurt en – na gebruik in het productieproces – opnieuw gezuiverd. Verder kan het water een recreatieve functie krijgen of benut worden om verdroging te bestrijden. De bedenkers, onder aanvoering van Aequator, voeren inmiddels de eerste gesprekken over het opzetten van een pilot-project.

InnovatieNetwerk en TransForum zijn twee instanties die door het ministerie van LNV zijn opgericht om de landbouw te stimuleren nieuwe wegen in te slaan. Twee jaar geleden gaven ze opdracht aan Aequator om te onderzoeken of de landbouw in zijn eigen waterbehoefte kan voorzien en liever nog: waterleverancier kan worden. 'Daartoe hebben we een aantal mensen uitgenodigd om samen met ons ideeën te genereren', vertelt Peter Sloot, directeur van Aequator, een onafhankelijk adviesbureau dat werkt aan een vitaal en

leefbaar buitengebied. 'Zo hebben we onder andere met Riek Bakker, stedenbouwkundige en adviseur, en Alfred van Hall, dijkgraaf van waterschap Hunze en Aa's, om de tafel gezeten, wat heeft geleid tot het idee van de waterhouderij.'

Waterschakels

Het idee achter de waterhouderij is optimalisatie van het watergebruik. Door waterschakels aan elkaar te rijgen, kunnen op gebiedsniveau kringlopen worden gesloten. Als de waterhouderij bijvoorbeeld water levert aan een industrie, kan deze de onttrekking van grondwater verminderen of beëindigen. Zo ook kan het water uit de visteelt worden vermengd met dunne mest om daar algen mee te telen voor de productie van biobrandstof. En het afval van de viskwekerij laat zich weer gebruiken als meststof. Een eerste verkenning leert dat het concept ook economisch aantrekkelijk kan zijn. Volgen Sloot is het idee zodanig uitgewerkt dat er gesprekken kunnen worden gevoerd om een pilot op te zetten. 'In het oosten van het land hebben we de eerste contacten gelegd. Het zou mooi zijn als we binnenkort een voorbeeldproject kunnen opzetten.'

MEER INFORMATIE:

Aequator, Peter Sloot, psloot@aequator.nl

Hogere duinen en dijken voor Voorne en Kop van Goeree

De versterking van de kust van Voorne heeft vertraging opgelopen door de tegenvallende Europese aanbesteding van de werkzaamheden. Niet dit jaar, maar pas in 2009 begint waterschap Hollandse Delta met het versterken van de zwakke schakel op Voorne. De versterking op de kop van Goeree, een van de vijf andere zwakke schakels in de Nederlandse kust, ligt wel op schema en is eind dit jaar helemaal gereed.

Anders dan gepland, wordt de leiding voor de zandsuppletie bij de kust van Voorne niet op de zeebodem aangelegd, maar over land via de Mississippihaven op de Maasvlakte. Bij de versterking wordt bij de Punt, aan de zeezijde van de duinen, een extra duinenrij van ongeveer 130 meter breedte aangebracht. Aan de zuidwestkust wordt het strand met ongeveer een meter verhoogd. Dankzij een grote zandopspuiting in 2005 is de kust van Voorne al wel veilig. Maar om de veiligheid voor de komende twintig jaar te garanderen, moet de zeewering een waterhoogte kunnen keren die gemiddeld eens in de 4000 jaar voorkomt.

De versterking van de zeedijk op de Kop van Goeree, het Flaauwe werk, is wel gereed. Waterschap Hollandse Delta heeft de dijk over een afstand van anderhalve kilometer verhoogd. De zeedijk bij Ouddorp is drie meter hoger geworden en landinwaarts 30 meter breder. Daarvoor was zo'n 300.000 kubieke meter zand nodig. Het Flaauwe Werk is nu bestand tegen zeespiegelstijging en zwaardere golfslag.

MEER INFORMATIE:

Waterschap Hollandse Delta,
Henny van Embden,
tel. (088) 974 33 65

Kleine karekiet houdt van oud riet

Riet niet elk jaar, maar om het jaar maaien, blijkt een gunstig effect te hebben op het aantal riet- en watervogels. Waterschap Noorderzijlvest doet dit sinds 2006 in Noord-Groningen, in het gebied tussen Zoutkamp, Waddenzee, Delfzijl en Winsum. Of het ook de waterkwaliteit ten goede komt, laat het waterschap nog onderzoeken. De vraag is of rietkragen eenzelfde zuiverende werking hebben als rietvelden.

Riet om het jaar aan één kant van een watergang maaien, is een nieuwe manier van maaien en wordt 'alternerend' beheer genoemd. Deze methode is veel beter voor broedvogels dan de twee andere maaimethoden die Noorderzijlvest hanteert: het jaarlijks en vijfjaarlijks alles tegelijk maaien. In de 157 kilometer watergang die in Noord-Groningen alternerend is beheerd, komen maar liefst 2.600 broedparen méér voor dan voordat er met om-en-om-maaien werd begonnen. Daaronder zijn veel kleine karekieten, blauwborsten en bosrietzangers. Dit blijkt uit het verslag van het eerste onderzoeksjaar naar de vraag of het 'loont' om het maaibeheer aan te passen.

Het aantal broedparen is in ieder geval toegenomen. De reden is dat er

nu in het broedseizoen altijd aan één zijde van de watergang een kraag met overjarig riet staat. En in dergelijk lang riet broeden meer vogels dan in jong, kort riet. De groep rietvogels heeft sterker van het veranderde beheer geprofiteerd (+170 procent) dan de groep watervogels (+14 procent). Opvallend is dat er een relatief groot aantal ijsvogels voorkomt. Niet eerder broedden ijsvogels op deze schaal in dit deel van Groningen.

Waterkwaliteit

Een tweede doel dat het waterschap nastreeft, heeft met de Kaderrichtlijn Water te maken, legt Hans Bergsma, hoofd infrastructurele werken van Noorderzijlvest uit. 'We willen ook kijken of dit de waterkwaliteit ten goede komt. Het is weliswaar bekend dat riet een zuiverende werking heeft, maar heeft een rietkraag een even grote uitwerking als een aaneengesloten rietveld?' Dit onderdeel van het onderzoek wordt het komend jaar uitgevoerd.

MEER INFORMATIE:

Waterschap Noorderzijlvest,
Hans Bergsma, tel (050) 304 82 52,
h.w.bergsma@noorderzijlvest.nl

Bestrijding blauwalg moet wachten op oplossing voor zoetwatervoorziening

De enige manier om van de blauwalg in het Volkerak-Zoommeer af te komen, is doorspoe-ling met zout water. Maar daarvan mag het pas komen, als er een oplossing is gevonden voor de zoetwatervoorziening van met name Goeree-Overflakkee. Dit stelt het Bestuurlijk Overleg Volkerak-Zoommeer (BOKV) naar aanleiding van het verschijnen van een rapport over de manier waarop de blauwalgen kunnen worden bestreden.

Vrij snel nadat het Volkerak-Zoommeer zoet werd, in 1987, kreeg het meer te maken met overdadige blauwalgengroei. Die algen zijn giftig, veroorzaken stankoverlast en hoofdpijn, frustreren de natuurdoelstellingen, maken het water ongeschikt voor de landbouw en verminderen de aantrekkelijkheid voor de recreatie. In opdracht van het BOKV is de afgelopen jaren onderzocht op welke manier dit probleem kan worden bestreden. In het BOKV hebben bestuurders van de provincies, de waterschappen en ge-

meentes zitting en verder vertegenwoordigers van de ministeries van LNV en VenW. Het onderzoek is inmiddels afgerond. Kort samengevat luiden de conclusies dat het probleem alleen is op te lossen door het meer te verzilten en een getij van minstens 30 centimeter toe te staan. Zoet houden blijkt geen alternatief. Positief effect van verzilting is dat recreatie en schelpdierteelt er baat bij hebben.

Daar staat tegenover dat de zoetwatersituatie in de streek wijzigt, waardoor verschillende gebruiksfuncties dreigen te worden beperkt in hun mogelijkheden. Daarom zal het BOKV het ministerie van VenW adviseren het Volkerak-Zoommeer te verzilten, op voorwaarde dat de uitvoering pas begint nadat een oplossing is uitgewerkt voor de zoetwaterproblematiek.

Goeree

Voorals Goeree zal de nadelen van een zout Volkerak-Zoommeer ondervinden. Elke

keer dat er schepen in de Volkeraksluizen worden geschut, zal een beetje van dat zoute water in het oostelijk deel van het Haringvliet terecht komen. En juist daarheen heeft waterschap Hollandse Delta de innamepunten voor zoet water verlegd, met het oog op het besluit om de Haringvlietsluizen op een kier te zetten. Hollandse Delta verwacht dat het chloridegehalte van het oostelijk deel van het Haringvliet tussen de 300 en 400 milligram per liter zal gaan schommelen. En dat kan voor sommige zoetwatergevoelige teelten problemen geven.

MEER INFORMATIE:

provincie Zuid-Holland,
Marcel Paalman,
maa.paalman@pzh.nl
waterschap Hollandse Delta,
Fred Kuipers,
f.kuipers@wshd.nl

Nederland doorstaat de Waterproef

Nederland beter voorbereiden op een grootschalige watersnoodramp. Dat was de opdracht die de Taskforce Management Overstromingen, kortweg TMO, twee jaar geleden van het kabinet kreeg, naar aanleiding van de overstroming in New Orleans in 2005. De nationale overstromingsoefening Waterproef in de eerste week van november was de ultieme test: zijn bestuurders en experts in staat om slagvaardiger en efficiënter samen te werken om de gevolgen van een overstroming maximaal te beperken?

Den Haag, dinsdag 4 november, zeven uur 's ochtends: het is druk op de eerste verdieping bij Binnenlandse Zaken. Hier huist de zogenaamde *responscel*, de 'oefenvijand' in legertermen. In iedere vergaderzaal een specifieke groep. De mensen in de responscel spelen de rollen van organisaties en partijen die vandaag niet meedoen, maar die in een echte crisissituatie wel belangrijk zijn. Zo kruipt Hans Dijkstal in de huid van de minister van Binnenlandse Zaken, wat hij ten tijde van het hoogwater in 1995 ook was. Henk Geveke, in het echt directeur Nationale Veiligheid bij BZK, en Gerard Laanen, directeur van het Departementaal Coördinatiecentrum Crisisbeheersing (DCC) van VenW, spelen de rollen van hun eigen Directeuren-Generaal. Oefenleider Rob Smit van TMO vertelt wat van het drietal wordt verwacht: 'Stel de juiste vragen, zorg dat de consequenties van handelen zichtbaar worden.' Waar hij op doelt is dat bijvoorbeeld alle gevolgen van een besluit tot evacuatie van het ene gebied naar het andere moeten worden meegewogen. Veiligheidsregio's kunnen hierover niet zelfstandig beslissen, want als verschillende veiligheidsregio's hun evacués naar dezelfde opvangplek willen sturen zou dat tot problemen leiden. Smit: 'De oefening draait uiteindelijk om goede samenwerking en coördinatie tussen de veiligheidsregio's en decentrale overheden onderling en met de nationale overheid. Dat lukt alleen als er wederzijds vertrouwen is en het gevoel wat voor elkaar te kunnen betekenen.' Dijkstal, Geveke en Laanen nemen een tweede kop koffie en wachten in alle rust de eerste SITRAP af – een beschrijving van de noodsituatie en de daaropvolgende ontwik-

kelingen –, want zoals Dijkstal zegt: 'Als de minister van niets weet, is er niets aan de hand.'

Scheur bij Hagestein

In een andere zaal is een briefing van vertegenwoordigers van het Nationaal CrisisCentrum (NCC), het Landelijk Operationeel Coördinatie Centrum (LOCC) en enkele ministeries en sectoren zoals de nutsvoorzieningen en de gezondheidszorg. Via het *Journal* worden ze op de hoogte gebracht van de uitgangssituatie. Nooit eerder zijn de omstandigheden zo bedreigend geweest. Het heeft de afgelopen weken in West-Europa heel hard geregend. Op de Maas en de Rijn is extreem hoogwater en in de Lekdijk bij Hagestein zit een scheur. Tot overmaat van ramp nadert vanaf de Noordzee een storm, die de dijken extra op de proef zal stellen.

Ondertussen beginnen het leger, de brandweer en het waterschap de scheur bij Hagestein in te pakken, om te voorkomen dat de dijk doorbreekt. Kunststofmatten worden over de dijk uitgerold en bedekt met zandzakken, terwijl rood-wit afzetband het stijgende waterniveau van de Lek aangeeft. In het gebied dat dreigt te overstromen, de Vijfheerenlanden, liggen de A2, de A27 en Leerdam. Om slachtoffers te voorkomen, wordt het gebied geëvacueerd. Om drie uur 's middags moet Leerdam leeg zijn. Op papier.

Evacuatie verpleeghuis Lingesteyn

Alleen een woonwijk en een verpleeghuis in Leerdam worden echt geëvacueerd. Weliswaar met vrijwilligers en

LOTUS-mensen die voor patiënt spelen, maar verder wel met alles erop en eraan. Om negen uur begint de evacuatieoefening in verpleeghuis Lingesteyn. In een hiervoor vrijgemaakt deel van het verpleeghuis hebben zich dertig LOTUS-mensen en hun begeleiders verzameld. In de rest van het verpleeghuis is het *business as usual*. Winnie Poorterman, regiomanager van de Rivas Zorggroep waartoe het verpleeghuis behoort, vertelt: 'Sommige van onze patiënten hebben dagelijks 24 uur intensieve zorg nodig. Gelukkig merken zij vrijwel niets van de drukte: ambulances, het leger, mensen in fluorescerende hesjes, rolstoeltaxi's en veel journalisten. En ook de polikliniek had tijdens de oefening gewoon dienst.' Als leerpunt noemt Poorterman het belang van een goed afgestemd draaiboek bij de gemeente. 'De gemeente bleek niet goed op de hoogte van haar taak in het vervoer van evacués; dat leidde tot behoorlijke vertraging. Gelukkig beschikken we zelf ook over een rolstoelbus, en de ambulances van het leger en de GHOR (Geneeskundige Hulpverlening bij Ongevallen en Rampen) konden extra ritjes maken. Uiteindelijk was om half twee iedereen volgens het boekje geregistreerd en geëvacueerd.'

Informatieoverstroming

De drukte en de details van de oefeningen in het land dringen later op de dag door tot de *minister* en de beide *DG's*. Laanen als *hoofd DCC* vraagt zijn organisatie om informatie en de *DG-veiligheid* geeft opdracht aan het *NCC* om de *DG's* ieder uur te biefen. In de loop van de dag wordt duidelijk dat de dijk bij Hagestein toch doorbreekt: de Vijfheerenlanden loopt onder. Terwijl Leerdam wordt geëvacueerd en andere veiligheidsregio's evacuatie in gang willen zetten – of dat mogelijk al doen – raakt het verkeer verstoort. Onduidelijk is bovendien of er sprake is van een verkeersalarm is of alleen van een waarschuwing. Dijkstal: 'Goede en tijdige informatie is cruciaal voor besluitvorming. Probleem is vooral om te bepalen wat waar is en wat niet.'

De kunst van het niks doen

Actieve *ministers* vormen naar de ervaring van Dijkstal een zo mogelijk nog grotere bedreiging: 'De kunst is vooral om niks te doen. Het rijk moet niet overnemen wat de regio goed zelf kan doen, maar wel die zaken faciliteren en coördineren, die de mogelijkheden van individuele regio's overstijgen.' Dat blijft balanceren is zijn inschatting, ook met de nieuwe afspraken over verantwoordelijkheden en de instelling van de veiligheidsregio's. De *minister* zal aan het einde van de dag een evacuatiestrategie vaststellen op basis van de input van de regio's en de situatie van al in gang gezette evacuatie. Regio's ten noorden van de grote rivieren evacueren in beginsel naar het noorden en gebieden ten zuiden ervan naar het zuiden. Hij geeft de veiligheidsregio's de gewenste mandaten voor evacuatie. Tegelijkertijd drukt hij hen op het hart om onderling en met het *LOCC* de aanpak van de evacuatie en eventuele bijstand goed af te stemmen. Ook de communicatie met het *publiek* wordt onderling afgestemd en gecoördineerd.

Is Nederland waterproof?

'Waterproof is de meest complexe en omvangrijke oefening ooit. In de twee jaar dat de TMO bestaat, is enorm veel voorbereidend werk gedaan om dit mogelijk te maken. Er zijn berekeningen uitgevoerd en evacuatieplannen gemaakt', aldus Geveke. 'Daarnaast is gediscussieerd over de verdeling van bevoegdheden en zijn de crisisorganisatie en de -wetgeving tegen het licht gehouden.' Smit evalueert: 'De schaalgrootte leidde niet tot problemen. Integendeel, er is effectief geoefend. De oefening heeft duidelijk gemaakt dat bij overstromingen per definitie bovenregionale coördinatie nodig is en wat dat betekent. Sommige veiligheidsregio's moesten wel even wennen aan de regierol die de *minister*, zeker op de eerste oefendag, naar zich toetrok.' Niet alles ging meteen goed. Smit verwacht dan ook dat de nationale en regionale crisisorganisaties hun onderlinge afstemming willen verbeteren naar aanleiding van de oefening.

Verder speelde de nog in ontwikkeling zijnde Landelijke Coördinatiecommissie Overstromingsdreiging (LCO) tijdens de oefening een waardevolle rol. Smit: 'De LCO is door VenW opgericht. Er zitten deskundigen in van Rijkswaterstaat, de waterschappen en het KNMI. De LCO moet in crisissituaties zorgen voor actuele water- en weersbeelden en -vooruitzichten. Die informatie was tijdens de oefening qua tempo en inhoud goed afgestemd op de behoefte, zodat die ook echt meespeelde bij de besluitvorming.' De eerste proeve van bekwaamheid is daarmee met glans doorstaan.

MvN

MEER INFORMATIE:

Ministerie van BZK, DG-veiligheid, Henk Geveke, henk.geveke@minbzk.nl

Ministerie van VenW, DCC, Gerard Laanen, gerard.laanen@rws.nl

Ministerie van VenW, DGW, sjoerd.hoornstra@minvenw.nl

Rivas Zorggroep, verpleeghuis Lingesteyn,

Winnie Poorterman, w.poorterman@rivas.nl

www.platformoverstromingen.nl

FOTO: WATERDIENST / HARRY VAN REEKEN

Beheerplannen stroomgebieden de inspraak in

NATUURVRIENDELIJKE OEVERS IN DELFT

Op 22 december zullen – tegelijkertijd met het Nationaal Waterplan – vier ontwerp-stroomgebiedbeheerplannen worden gepubliceerd. In deze plannen geven de waterbeheerders aan hoe zij in 2015 zorgen voor een goede kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater in het Nederlands deel van de stroomgebieden van Eems, Maas, Rijn en Schelde. Aan het opstellen van de plannen is veel voorbereiding voorafgaan, waarbij rijk, provincies, waterschappen, gemeentes en belangengroepen op vernieuwende wijze intensief hebben samengewerkt.

Het doel van de Kaderrichtlijn Water (KRW) is een goede ecologische en chemische toestand van alle oppervlaktewateren en een goede chemische en kwantitatieve toestand van alle grondwateren in 2015. De EU-lidstaten werken dat doel uit voor hun eigen deel van het stroomgebied. Tegelijkertijd stemmen ze hun werkzaamheden ook internationaal af, zowel binnen het stroomgebied als op Europees niveau. Het opstellen van een stroomgebiedbeheerplan (SGBP) is een belangrijke verplichting van de KRW. Voor Nederland gaat het om de stroomgebieden van Eems, Maas, Rijn en Schelde.

Wat staat er zoal in zo'n SGBP? Allereerst een overzicht van de doelen voor alle wateren in het stroomgebied en een samenvatting van de maatregelen om deze doelen te bereiken. Daarnaast een algemene gebiedsbeschrijving, een economische analyse, een overzicht van de belangrijkste bedreigingen voor het water, en een monitoringprogramma. Kaarten laten de toestand van het grond- en oppervlaktewater zien.

Resultaatverplichting

De centrale opgave is om in 2015 een goede waterkwaliteit voor alle oppervlakte- en grondwateren te halen. Waterbeheerders mogen onder strikte voorwaarden gebruikmaken van de mogelijkheid om dat doel later dan 2015 te halen (fasering). In dat geval moeten ze wel aangeven welke maatregelen ze ná 2015 nemen om de doelen te bereiken. Over de resultaatverplichting van de KRW is veel te doen geweest. Uiteindelijk is het zo dat op de uitvoering van de

maatregelen voor de komende planperiode (2009 tot en met 2015) een resultaatsverplichting rust. Die geldt niet voor de opgegeven maatregelen ná 2015.

Naar verwachting zal een kwart van de 725 oppervlaktewateren in 2015 een goede toestand halen, en bijna tweederde van de 23 grondwaterlichamen.

Toestand van de oppervlaktewateren

Hoe is het nu gesteld met onze oppervlaktewateren? De toestand van een water wordt beoordeeld op basis van het principe *one out-all out*. Dat betekent dat de laagste score van één van de parameters die de toestand bepalen, de doorslag geeft voor het eindoordeel.

Bij oppervlaktewater is de chemische en de ecologische kwaliteit van belang. De chemische toestand hangt af van het halen van de norm van prioritair stoffen, dat wil zeggen stoffen met een hoge giftigheid. Een groot deel van de wateren in Nederland blijkt een goede chemische toestand te hebben. Het stroomgebied Schelde heeft het hoogste percentage waterlichamen met een goede beoordeling (96 procent), gevolgd door de Rijndelta (95 procent), Maas (68 procent) en Eems (59 procent). Cadmium en de bestrijdingsmiddelen endosulfan en diuron zijn stoffen die in meerdere waterlichamen de normen overschrijden. In de Eems valt de stof isoproturon op, terwijl in het Maas-stroomgebied de stoffen hexachloorbutadieen, penta- en trichloorbenzeen regelmatig de norm overschrijden. De ecologische toestand wordt bepaald door biologische elementen, algemene fysisch-chemische parameters en

overige relevante verontreinigende stoffen. De kwaliteit van de biologische elementen, zoals vissen, macrofauna en plantaardig plankton, verschilt sterk per waterlichaam. Van de fysisch-chemische parameters zijn vooral de hoge concentraties stikstof en fosfaat, maar soms ook het doorzicht, een probleem. Het principe *one out-all out* leidt ertoe dat in de stroomgebieden Maas, Schelde en Eems geen enkel oppervlaktewaterlichaam de beoordeling 'goed' heeft gekregen. Alleen in de Rijndelta krijgen enkele oppervlaktewaterlichamen de beoordeling 'goed'.

Toestand van de grondwateren

Bij grondwater is het de vraag of de chemische kwaliteit goed is en of er voldoende van is. Van de 23 grondwaterlichamen hebben er veertien nu al een goede kwaliteit. Problemen zijn er met nitraat (Maas) en bestrijdingsmiddelen (Eems, Schelde). Doordat onttrekkingen van grondwater in voldoende mate worden aangevuld door neerslag of grondwaterinfiltratie zijn er op dit punt geen problemen.

Maatregelen

Het maatregelenprogramma is op een bijzondere wijze tot stand gekomen. Op basis van de gebiedsbeschrijving en de eerste monitoringsresultaten zijn in 2006 de maatregelen en bijbehorende kosten eerst globaal verkend. Vervolgens zijn alle waterbeheerders in 2007 in zogenaamde gebiedsprocessen op lokaal en regionaal niveau met andere overheden en belangenorganisaties aan de slag gegaan om maatregelenpakketten samen te stellen. De mogelijkheden om de doelen en de maatregelen onderling aan te passen zijn goed benut. Ook is goed gekeken naar mogelijkheden om waterkwaliteitsmaatregelen te combineren met waterberging, natuurontwikkeling of recreatie.

Het maatregelenprogramma kan grofweg in twee delen worden gesplitst. De eerste groep betreft maatregelen die zijn voorgeschreven door de Europese en nationale wet- en regelgeving, zoals de Richtlijn stedelijk afvalwater, de Nitraatrichtlijn, de Biocidenrichtlijn, en de Wet verontreiniging oppervlaktewateren. Dit zijn de zogenaamde basismaatregelen. De tweede groep betreft maatregelen die aanvullend op de verplichte basismaatregelen nodig zijn om de waterkwaliteitsdoelstellingen van de KRW te bereiken.

Hiertoe behoort het terugdringen van vervuiling door het verminderen van riooloverstorten, verwijderen van verontreinigde waterbodems, verder verbeteren van de zuivering van rioolwaterzuiveringsinstallaties en het instellen van spuit- en mestvrije zones. Ook het verbeteren van de inrichting van het watersysteem hoort hierbij. Vooral door het aanleggen van natuurvriendelijke oevers en vispassages en het laten hermeanderen van beken blijkt de biologische kwaliteit sterk te verbeteren.

Kosten

Bij het opstellen van het maatregelenprogramma zijn zorgvuldige afwegingen gemaakt. Dat heeft geresulteerd in haalbare doelen en betaalbare en uitvoerbare maatregelen. Waar het nodig is grond te verwerven voor het uitvoeren van maatregelen, is uitgegaan van vrijwillige verwerving, vanwege de aanmerkelijk lagere kosten. Een deel van deze maatregelen is daarom uitgesteld tot de tweede planperiode. Een andere manier om de kosten te reduceren is KRW-maatregelen te laten aansluiten bij andere ruimtelijke ontwikkelingen en geplande renovaties van bijvoorbeeld kunstwerken, RWZI's en rioleringsstelsels.

De totale investeringskosten voor de uitvoering van de aanvullende maatregelen in de periode 2010-2015 bedragen 2,57 miljard euro. Bijna de helft daarvan (1,3 miljard) zal worden besteed aan maatregelen voor de verbetering van de waterregulering en inrichting van het hoofd- en regionale watersysteem. Bijna 40 procent (ruim 1 miljard) zal worden uitgegeven aan de aanpak van puntbronnen en diffuse bronnen. Voor de periode na 2015 denken de waterbeheerders ruim 1,9 miljard euro nodig te hebben voor aanvullende maatregelen. De totale investeringskosten voor aanvullende KRW-maatregelen worden dus geraamd op circa 4,5 miljard euro. Daar staan baten tegenover in de vorm van aanzienlijke verbetering van de waterkwaliteit en een grotere biodiversiteit: meer algensoorten, waterplanten, macrofauna en vissen.

IB

MEER INFORMATIE:

www.kaderrichtlijnwater.nl en

www.nederlandleeftmetwater.nl

Inspraak

Op 22 december gaat de formele inspraakprocedure van de vier stroomgebiedbeheerplannen van start. Die duurt zes maanden: tot en met 21 juni 2009.

De formele inspraaktermijn van het Nationale Waterplan loopt van 11 mei tot 21 juni 2009. Rijkswaterstaat, de provincies, waterschappen en (eventueel) gemeenten zullen hun ontwerpplannen en besluiten tussen 22 december en 5 januari publiceren. De inspraaktermijn van deze plannen is zes weken. In januari wordt op zeven plaatsen een inspraakbijeenkomst gehouden. Een hoorzitting en een informatiemarkt over de rijksplannen maken daarvan deel uit. De data van de inspraakbijeenkomsten zijn:

Dinsdag 20 januari 2009: Maas

Roermond (Theater De Oranjerie)

Woensdag 21 januari 2009: Schelde

Goes (Hotel Goes) (Schelde)

Donderdag 22 januari 2009: Rijn Oost

Deventer (Stadsschouwburg)

Maandag 26 januari 2009: Rijn Midden

Amersfoort (De Flint)

Dinsdag 27 januari 2009: Rijn West

Zoetermeer (Dekker Zalenverhuur)

Woensdag 28 januari 2009: Rijn Noord

Heerenveen (Abe Lenstra stadion)

Donderdag 29 januari 2009: Eems

Hoogezand (Hotel Faber)

Moeder van het water

Phnom Penh, 13 november 2008

Het is weer volle maan, en dat kan in Azië tot allerlei festiviteiten leiden. Denk aan Poya day op Sri Lanka. In Thailand is het nu Loy Kraton, waarbij ze kleine bootjes, gemaakt van papier of bananenbladeren, met lichtjes, vruchten en andere offergaven te water laten om de goden goed te stemmen. Hier in Cambodja is dat het waterfestival, met voornamelijk bootraces en een soort bloemencorso te water. Wat wordt gevierd, is het 'omkeren van het water' van de *mighty* Mekong. Dat deze rivier *mighty* is, in meerdere opzichten, merk je wel als je hier een poosje rondreist. Het concept *living with floods* wordt er al duizenden jaren toegepast. Het water verrijkt de velden met vruchtbaar sediment, de landerijen worden schoongespoeld, de ratten (die anders de oogst opvreten) verzuipen, en er komt veel vis in de lokale watersystemen. De (kleinere) overstromingen worden dus niet gezien als schadelijk, maar als gunstig. Er zijn dan ook nauwelijks dijken en de mensen bewegen gewoon met de *flood* mee, naar hogere gebieden of naar de tweede verdieping.

Terug naar het waterfestival en de bootregatta. In Laos, Cambodja en Vietnam stroomt de Mekong grofweg van noord naar zuid. De rivier stroomt min of meer langs Phnom Penh, maar splitst zich daar in twee hoofdrievieren en verderop in de Vietnamese Mekong delta in maar liefst negen takken. Ten noorden van Phnom Penh ligt het grote meer Tonle Sap, 'moeder van het water'. Dat meer vult zich met de vloedwateren van de Mekong en werkt als een soort buffer. In de regentijd stroomt de Tonle Sap-tak van de Mekong van zuid naar noord om dat bekken in enkele maanden tijd te vullen. Daarna stroomt de buffer weer langzaam leeg en geeft water voor allerlei doeleinden: landbouw, veeteelt, drinkwater, recreatie en natuur.

De stroomrichting keert dus ergens rond oktober/november weer om. Dat wordt gevierd met dit Regattafestival.

Het schijnt te zijn begonnen in de 12e eeuw van de Angkor-dynastie, in het rijk van koning Jayavarman VII. De oorlogen met de naburige Chams waren voorbij, gewonnen in een strijd te water. Die oorlogsprouwen mocht je natuurlijk niet werkeloos laten liggen, en het is verstandig te blijven trainen voor de volgende oorlog... En zo is het gekomen tot deze traditionele bootraces, uiteraard omlijst met boeddhistische taferelen, een koninklijke prauw en praalboten. Vroeger stond koning Preah Bath Jayavarman nog zelf op de boeg met vechtstok en boog, nu zaten er een soort (cheer)leiders die de roeiers tot het uiterste opzweepten.

Er deden weer meer dan 350 boten mee. Ook een aantal uit de omringende landen. Eén boot uit Singapore is gezonken; vijf roeiers konden niet zwemmen. Jammer, maar de *show must go on*. Het is indrukwekkend om zulke longboats, circa 30 meter lang en nog geen meter breed, door het water te zien gaan, met zo'n zeventig roeiers plus nog wat stuurlieders aan boord. Razendsnel schoten ze over het water over een traject van 1,5 km. Vooral de ploegen in de oude traditionele koninklijke kleding, met van die opgebonden sarongs en mooie hoofddekseis, maakten het tot een kleurrijk geheel. Verder waren er nog boten met staande roeiers met een heel aparte roeislag, en een paar vrouwenboten (met zwemvesten!). Indrukwekkend om die roeiers allemaal synchroon en op het ritme van de grote drums aan boord de spanen in het water te zien slaan. Het eindigde met een grote parade van alle boten tegelijk, de winnaars met een plakkaat van de koning die niet ver van ons op de tribune zat.

Naast de *Royal stand* was een aparte tribune voor buitenlanders, beschamend eigenlijk, want maar liefst vier miljoen Cambodjanen moesten zich maar zien te redden. Het werd dus een grote chaos in de stad. Al het verkeer zat vast, overal picknickende mensen, massa's slenterende bezoekers langs de kade. Koninginnedag in Amsterdam is er niets bij. Er zijn absoluut onvoldoende slaappleaatsen in de stad voor vier miljoen bezoekers, dus overal in parken en plantsoenen werd geslapen. Hotelkamers zijn ook voor ons nauwelijks te krijgen, soms heb je iets voor een paar dagen en dan moet je er weer uit. Maar ach, waar klagen we over, het is feest, en zo'n indrukwekkende show krijg je niet vaak te zien...

Peter Kerssens,
projectmanager Deltares

